

STUDIU PRIVIND O CRUCE DE PIATRĂ DIN COM. BRAGADIRU, JUD. TELEORMAN

Claudiu OLARU *

Abstract: *The cross analyzed in this study is in the Bragadiru commune, Teleorman County, located in the yard of a property on Dunării street (DJ 506), at the intersection with DC 27. Carved in limestone, in the 'Latin cross' shape, this votive stone cross marked the crossroads and was an important landmark helping to orientate people who used the old roads. According to the text, the cross was erected during the reign of Grigore IV Ghica (Grigore Dimitrie Ghica), the first ruler of Wallachia after the Phanariote era, who ruled from 30th of June 1822 to 10th of May 1828 and was a former landowner at Bragadiru. This type of monument is rare in the Teleorman County and therefore it is highly valuable as an epigraphic document of local history.*

Rezumat: *Crucea analizată în acest studiu se află în comuna Bragadiru, județul Teleorman, fiind amplasată în curtea unei proprietăți de pe str. Dunării (DJ 506), la intersecția cu DC 27. Realizată din rocă fosiliferă, sub formă de 'cruce latină', această cruce votivă de piatră marca răscrucea unor drumuri, reprezentând un reper important în orientarea celor ce utilizau vechile rute comerciale. Din textul ce-l poartă incizat, rezultă că a fost ridicată în timpul domniei lui Grigore al IV-lea Ghica (Grigore Dimitrie Ghica), primul domnitor pământean al Țării Românești după epoca fanariotă, aflat la domnie între 30 iunie 1822 - 10 mai 1828 și fost proprietar al moșiei Bragadiru. Deoarece asemenea monumente sunt relativ puține în județul Teleorman, valoarea ei ca document epigrafic al istorie locale este incontestabilă.*

Keywords: *Teleorman; Bragadiru; stone cross; Grigore IV Ghica.*

Cuvinte cheie: *Teleorman, Bragadiru, cruce de piatră, Grigore IV Ghica.*

Introducere. Atestarea documentară a com. Bragadiru, jud. Teleorman.

Comuna Bragadiru este situată în partea de sud a județului Teleorman, pe malul stâng al râului Vedea (Planșa I.1). Pe actualul teritoriu al comunei au existat sate mai vechi, unele atestate încă din secolul al XVI-lea, dispărute către sfârșitul secolului al XIX-lea: Gorganu, Cătuneasca, Scăești și Țânțăreni (Bauer 1778: 172; Georgescu 1897: 40; Țânțăreanu 2010: 64). Prima atestare documentară a localității este relativ târzie, din ultimul sfert al secolului al XVIII-lea, mai precis într-o catagrafie a județului Teleorman de la 1810, unde se arată că la Bragadiru era preoțit 'Sidis, chir Gregorian', la data de 13 decembrie 1783 (Spiru 2015: 16). Prima atestare cartografică este întâlnită pe 'Harta Specht' de la 1790-1791, unde localitatea apare cu numele de 'Brigadiră' (BAR H. 1003) (Planșa II.1).

Observații asupra crucii de piatră. Descrierea și transcrierea inscripției.

Crucea analizată în acest studiu¹ se află amplasată în curtea unei proprietăți din comuna Bragadiru, aflată pe str. Dunării (DJ 506), la intersecția cu DC 27 (Planșa I.2).

Crucea de piatră de la Bragadiru aparține categoriei crucilor de piatră votive sau funerare, expuse în exteriorul unui cimitir, considerate monumente comemorative importante pentru comunitățile locale, fiind întâlnite pe tot teritoriul Munteniei (Șandric *et al.* 2018: 8).

Crucile votive de piatră au fie funcția de pomenire a celor prin a căror trudă și cheltuială au fost înălțate și a neamului lor, marcând uneori o anumită faptă care a cauzat de altfel și ridicarea

* Muzeul Județean Teleorman, str. 1848, nr. 1, 140033, Alexandria, jud. Teleorman, România; mjt_claudiu@yahoo.com.

monumentului, fie de demarcare spațială a unor moșii, fiind cunoscute în acest caz drept cruci de hotar. Din aceste considerente, ele sunt amplasate fie pe hotarele pe care le marchează, fie în locuri cu mare vizibilitate, de felul răspântiilor, de-a lungul drumurilor de mare importanță, în apropierea fântânilor și a podurilor, fie, mai rar, în locuri mai retrase, de obicei strâns legate de evenimentul comemorat prin ridicarea crucii (Șandric *et al.* 2018: 8).

O primă și de fapt singură semnalare a ei se regăsește într-o monografie a localității, unde este prezentată imaginea unui monument funerar din curtea lui Ion Nedelea (Cocoșatul), în partea de anexe-ilustrații, fără număr de planșă sau alte explicații în text (Țena și Bazavan 2013).

Prin amplasarea sa, crucea de la Bragadiru nu poate fi considerată un 'monument funerar', fiind o cruce votivă – troiță – ridicată pentru a marca răscrucea unor drumuri, totodată având un rol apotropaic, pentru protecția drumului și a călătorilor (Teodor *et al.* 2022: 14). Astfel, pe foaia de hartă corespunzătoare județului Teleorman din 'Atlasul Papazoglu - Harta Districtului Teleorman', din anul 1865 (Imago Romaniae) (Planșa II.2) dar și pe 'Harta Szathmari', la 1864 (Charta 1864) (Planșa III.3), se observă că la Bragadiru exista o întretăiere de drumuri importante, unul ce se afla de-a lungul malului stâng, cu legătură spre satele aflate pe malul stâng al Dunării și altul orientat nord-est – sud-vest, ce făcea legătura Giurgiu-Zimnicea, traversând râul Vedea la Bragadiru. Aceeași rețea de drumuri poate fi văzută și pe 'Harta Specht', aici fiind figurate o cruce de piatră și două cruci de lemn (Planșa II.1).

Crucea de la Bragadiru străjuiește intersecția drumurilor vizavi de o fântână, având rolul de 'protectoare, purificatoare a locului, călăuzitoare' (Maior și Deleanu 2006: 852).

Cu toate că în prezent crucea se află peste drum de biserica satului, nu poate fi pusă în legătura cu aceasta. Vechea biserică de la Bragadiru, cu hramul 'Sf. Adormiri', pomenită de Catagrafia de la 1810, a fost în cult până la 1898, an în care a fost ridicată actuala biserică ('Sf. Arhangheli') (Spiru 2015: 17). Vechea biserică se afla la o distanță de aproximativ 600 m nord-vest de această cruce de piatră.

Crucea de la Bragadiru este confecționată din rocă fosiliferă și din punct de vedere al formei aparține tipului 'cruce latină', amintind prin forma brațelor de tipul de 'cruce bizantină'. Are înălțimea de 214 cm, lățimea la partea superioară de 44 cm, la partea inferioară de 47 cm, lățimea axei brațelor de 66 cm (brațul din dreapta - 17 cm, brațului din stânga - 18 cm) și grosimea de 23,5-25 cm (Planșa III). Soclul (sau piua) pe care este fixată crucea, confecționat din calcar, are o formă rectangulară neregulată, cu lungimea maximă de 132 cm și lățimea maximă de 70 cm. Grosimea lui nu a fost verificată, dar ne imaginăm că ar fi suficient de mare încât să confere stabilitate ansamblului.

Fața pe care se găsește inscripția principală, orientată spre vest, prezintă un medalion mare – o rozetă solară, redat în relief, amplasat central, la intersecția axului longitudinal cu cel transversal. Deasupra acestuia se găsesc patru medalioane mici ('prisnele' sau 'roțițe'), având între ele o cruce. Alte două medalioane sunt sub medalionul central, și acestea având deasupra o cruce. Pe fiecare braț se găsesc alte trei medalioane, iar încă unul se află la baza crucii, toate aceste elemente fiind redade, de asemenea, în relief. Pe medalioanele situate deasupra și dedesubtul axului transversal apare acronimul IN-ȚI – *Iisus Nazarineanul, Țarul Iudeilor* și formula prescurtată IS-HS NI-KA – *Iisus Hristos biruiește*, reprezentând victoria asupra morții. Pe celelalte patru medalioane de pe brațele crucii, din care doar pe două sunt vizibile literele, se pot deduce numele celor patru evangheliști: *Matei, Marcu, Luca și Ioan* (Planșa V.1).

Deasupra celor două medalioane cu prescurtarea IN-ȚI este reprezentată o formă semilunară, orientată în jos, simbolizând astrul nopții sub formă de Lună Nouă. Marginea feței crucii este decorată pe aproape tot perimetrul cu motivul 'funiei'.

Pe partea inferioară a axului longitudinal, de la intersecția cu axul transversal în jos, este săpată inscripția principală a crucii, scrisă pe 21 de rânduri, în limba română, cu litere chirilice (Planșa IV). Transliterarea textului acesteia este următoarea:

Nr. rând	Text
1	CU VREREA TATĂLUI
2	CU AJUTORUL FI
3	IO ȘI A DHULUI
4	SFNTĂ RIDICA
5	TUSEA ACEASTĂ SF
6	NTĂ CRUCE ÎN HRAM
7	LUI SFTU DIMITRIE
8	ÎN ZILELE LU IO
9	GRIGORE VOIEVOD [...]
10	[...]
11	[...] DUMITRU [...]
12	BRA[...] COSTAN
13	DINA MARIA STOICA
14	[...] STANA [...]
15	RADUL [...] CĂLU
16	IEA STANCEA COS
17	TADIN ELENA MARIA
18	DUMITRU STAN NEDELCO
19	OPRIA STANA MAZIUL
20	MARIA DRAGNA DAN
21	STOIANA STANA

„Cu vrerea Tatălui, cu ajutorul Fiului și a Duhului Sfânt, ridicatu-sa această sfântă cruce în hram lui Sfântu Dimitrie, în zilele lui Io Grigore Voievod [...], [...] Dumitru [...], Bratu, [...] Constandina, Maria, Stoica, [...], Stana, [...], Radul, [...], Căluiea, Costandin, Elena, Maria, Dumitru, Stan, Nedelco, Opria, Stana, Maziul, Maria, Dragna, Dan, Stoiana, Stana.”

Inscripția începe cu formula de consacrare a crucii, și anume formula clasică în care se arată ajutorul Sfintei Treimi, fiind apoi specificat cărui sfânt este dedicată – Sf. Dumitru (rândurile 1-7), precum și în vremea cărui domnitor (rândurile 8-9). Din text rezultă că a fost ridicată în vremea lui Grigore al IV-lea Ghica (Grigore Dimitrie Ghica), primul domn pământean al Țării Românești după epoca fanariotă, aflat la domnie între 30 iunie 1822 - 10 mai 1828. Grigore Dimitrie Ghica era menționat, în Catagrafia de la 1831, ca fiind proprietarul moșiei Bragadiru (Donat, Pătroiu și Ciobotea 1999: 154).

Rândul numărul 10, pe care probabil era înscris motivul ridicării crucii este ilizibil. Inscripția continuă cu pomenirea numelor celor care au contribuit la ridicarea crucii (rândurile 11-21), putându-se desluși numele a 23 de persoane, pentru alte șase numele fiind ilizibil.

Inscripții și elemente decorative există și pe lateralele celor două brațe ale crucii. Astfel, pe partea laterală a brațului din dreapta se află o inscripție ilizibilă, într-o rozetă asemănătoare unei forme stelate cu 10 colțuri (Planșa VI.1). Sub acest braț, într-o rozetă similară, este inscripționat numele NECULA, precedat de litera P, scrisă deasupra (Planșa V.2). Pe partea laterală a brațului stâng se află o inscripție din care se pot distinge doar literele NI (Planșa VI.2). Sub el, într-un dreptunghi incizat, se păstrează patru litere dintr-o inscripție scrisă pe verticală, respectiv PLTA (Planșa V.3). Sub acest dreptunghi se găsește un romb ușor reliefat, fără inscripție vizibilă. Partea din spate a crucii nu prezintă nici o inscripție.

În ceea ce privește momentul când această cruce a fost ridicată, nu s-a putut identifica nici o inscripție din care să reiasă cu precizie o dată sau măcar un an. Admițând însă că a fost ridicată în timpul domniei lui Grigore Dimitrie Ghica, acest fapt s-a petrecut în deceniul al treilea al secolului al XIX-lea, cândva între anii 1822-1828.

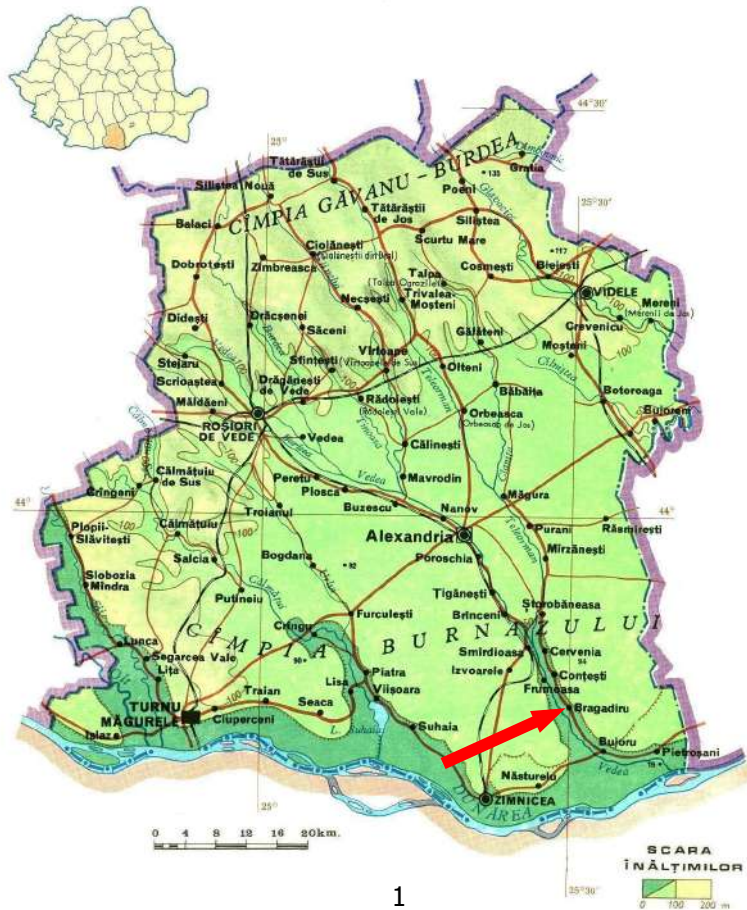
Crucea votivă de piatră de la Bragadiru, se găsește într-o stare de conservare relativ bună. În contextul în care asemenea monumente sunt relativ puține în județul Teleorman, valoarea ei ca document epigrafic al istoriei locale este incontestabilă.

Note

¹. Conform cerințelor Comisiei Zonale a Monumentelor Istorice nr. 13 din data de 11.03.2021 privind completarea unei documentații în vederea avizării, pentru o cruce de piatră aflată pe proprietatea unui locuitor din comuna Bragadiru (județul Teleorman), ca urmare a solicitării acestuia, specialiștii ai Muzeului Județean Teleorman au realizat un studiu ce a constituit baza articolului de față.

Bibliografie

- BAR (=Biblioteca Academiei Române), Cabinet Hărți, *Militarische Carte der Kleinen oder oesterreichischen und grossen Wallachei*, Biblioteca Academiei Române, H. 1003.
- Bauer Fr. (1778) *Mémoires Historiques et géographiques sur la Valachie*, Frankfort et Leipzig.
- Charta (1864) *Digital aproaches in cartographic heritage: Digitizing, Georeferencing and Publishing on Web of the 'Charta României Meridionale'* (<https://charta1864.gis-it.ro/charta.html>) [accesat: 22.10.2022]
- Donat, I., Pătroiu, I. și Ciobotea, D. (1999) *Catagrafia obștească a Țării Românești din 1831*, Craiova: Ed. Helios.
- Georgescu, P. (1897) *Dicționarul geografic, statistic, economic și istoric al județului Teleorman*, București: Stab. Grafic I. V. Socec.
- Maior, C. și Deleanu, V. (2006) 'Troițele - necesitatea repertorizării; propuneri de tipologie', *Sargeția. Acta Musei Devensis XXXIV*: 852-7.
- Muzeul Național de Istorie a României, Imago Romaniae (= Imago Romaniae) (<https://imagoromaniae.ro/produs/harta-districtului-teleorman/>) [accesat: 22.10.2022]
- Spiru, I. (2015) 'Catagrafia județului Teleorman din anul 1810', în *Din istoria bisericii teleormănene. Studii, articole, însemnări* (volum îngrijit de P. Mirea), seria 'Publicațiile Muzeului Județean Teleorman' X, Ed. Ordessos, Pitești.
- Șandric, B., Iancu, L., Borlean, O., Streinu, M., Buruiană, M., Hâncu, Mihai, G., Stan, A., Dinu, G., Nistor, G. și Delea, M. (2018) *Patrimoniul la răscruce. Digitizarea crucilor de piatră și a monumentelor de eroi din Primul Război Mondial din județul Prahova*, București.
- Teodor, E.S., Haită, C., Cristea-Stan D., Panait, A. și Lazăr, G (2022) *Cruci din piatră de Albești din Muscel și Bârsa*, Târgoviște: Ed. Cetatea de Scaun.
- Țânțăreanu, E. (2010) *Habitat medieval în sud-vestul Munteniei în sec. XIV-XVII. Temeiuri istorice și arheologice*, seria 'Publicațiile Muzeului Județean Teleorman' I, București: Ed. Renaissance.
- Țena, M. și Bazavan, V. (2013) *Istoria localității Bragadiru din județul Teleorman*, București: Ed. Mira.

1

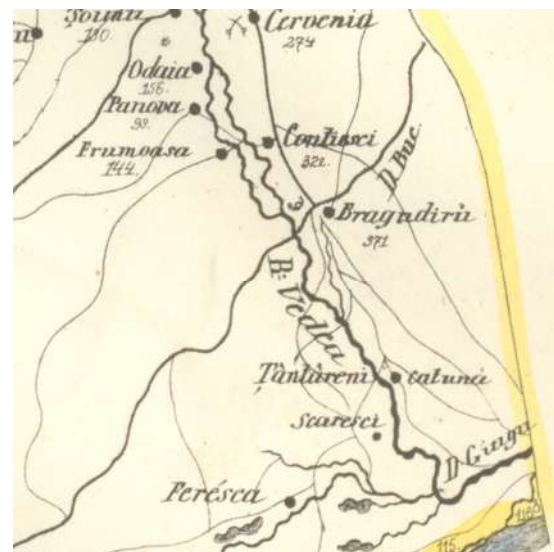
2

Plansa I. Amplasarea geografică a comunei Bragadiru (1). Amplasarea crucii votive de piatră de la Bragadiru, la intersecția DJ 506 cu DC 27.

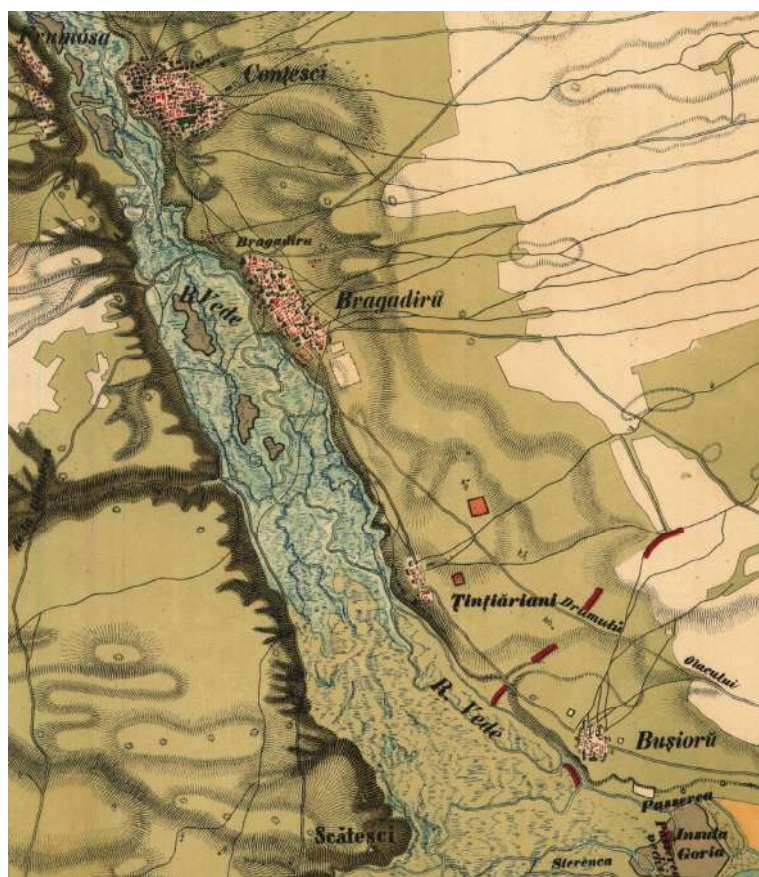
Location of Bragadiru commune (1). The location of the votive stone cross at Bragadiru, at the crossroads of DJ 506 and DC 27.

1

2

3

Plansa II. Localitatea Bragadiru pe diferite hărți istorice: 'Harta Specht' (1), 'Atlasul Papazoglu' (2), 'Harta Szathmari' (3).

Bragadiru shown on different historical maps: 'Specht Map' (1), 'Papazoglu Atlas' (2), 'Szathmari Map' (3).

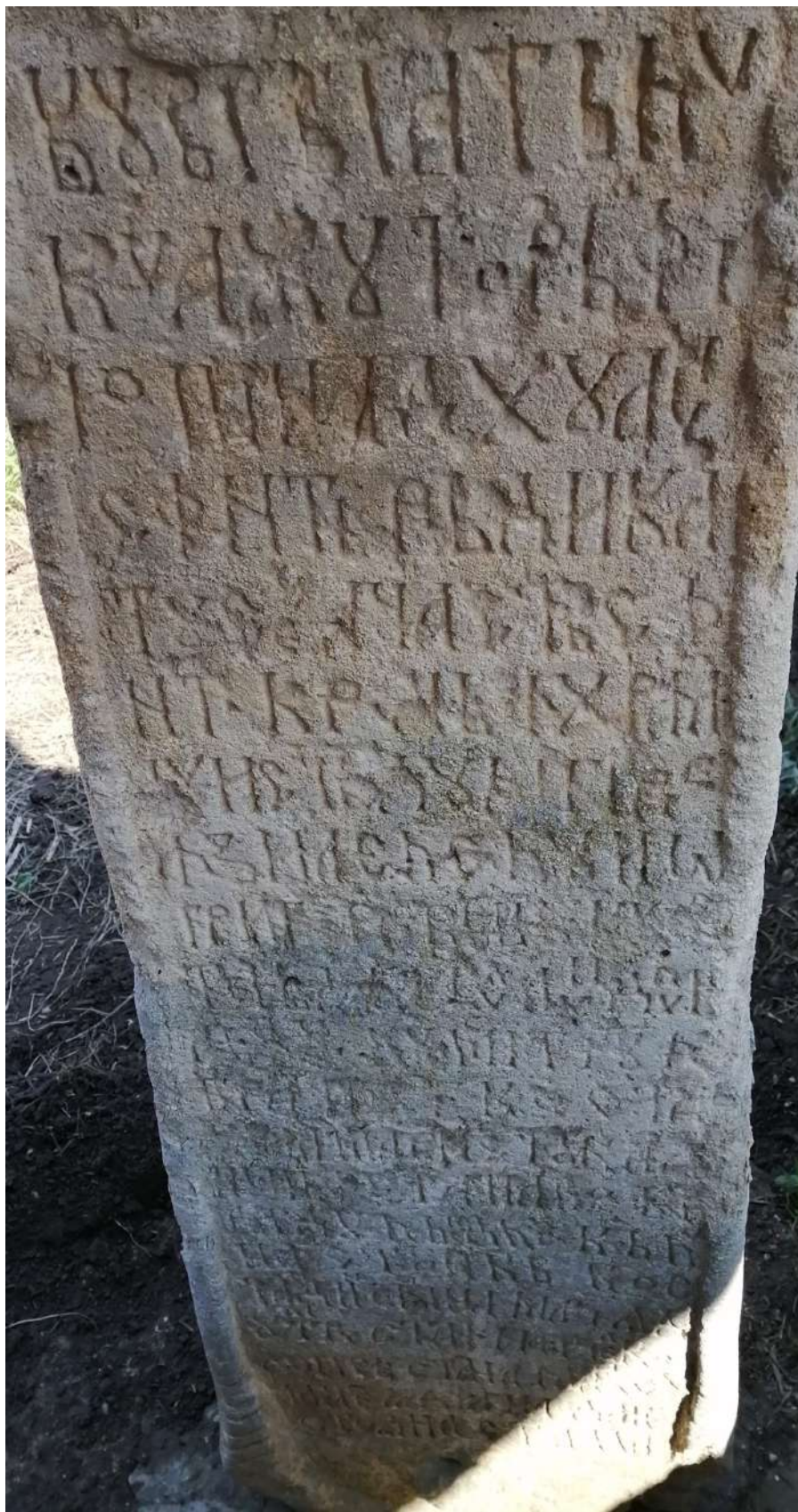

1

2

Plansa III. Imagini de ansamblu ale crucii: fața vestică (1) și fața estică (2).
General images of the cross: west side (1) and east side (2).

Plansa IV. Detalii ale inscripției principale de pe fața de vest.

Details of the main inscription on the west side.

1

2

3

Plansa V. Detalii ale crucii: partea superioară cu cele două brațe, fața de vest (1), inscripția de sub brațul drept (2) și cea de sub brațul stâng (3).

Details of the upper part of the cross, the west side (1), inscriptions under the right (2) and left arms (3).

1

2

Plansa VI. Detalii ale crucii: inscripția de pe partea laterală a brațului drept (1), respectiv cea de pe partea laterală a brațului stâng (2).

Details of the cross: the inscription on the right arm side (1) and on the left arm side (2).